

Η θεωρία των διακρίσεων στους Descartes και Spinoza

Η λειτουργία της διάκρισης είναι θεμελιώδης, κατά το ότι υποβαστάζει τόσο τη συγκρότηση ταυτότητας όσο και τη διαδικασία της κατηγορήσεως εντός κάθε δεδομένου φιλοσοφικού συγκειμένου. Κατά την εφαρμογή της, ωστόσο, χρειάζεται να είναι κανείς προσεκτικός ώστε να μη συγχύσει το (εννοιολογικό) περιεχόμενο με τον (γλωσσικό) όρο. Αν και, λόγω αυτού του θεμελιώδους χαρακτήρα, δείχνει εύλογο να χρησιμοποιήσουμε το διακρίνειν ως σημαντικό σημείο αναφοράς για την προσπέλαση της σπινοζικής μεταφυσικής, αυτό έχει συμβεί σχετικά σπάνια (με ορισμένες αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, λ.χ. Deleuze, Melamed). Στην παρουσίαση θα επιχειρήσω να σκιαγραφήσω τη σπινοζική έννοια της διάκρισης μέσω μιας αντιπαραβολής με τη σαφώς διαρθρωμένη (στις *Αρχές της φιλοσοφίας*, PP) μα δομικά προβληματική εκδοχή του Descartes. Θα παρουσιάσω συνοπτικά τις αμφισημίες των καρτεσιανών εννοιολογήσεων της υπόστασης και του κατηγορήματος (PP 51-57), οι οποίες διασυνδέονται στενά και άμεσα με τον σχηματισμό της καρτεσιανής θεωρίας των διακρίσεων (PP 60-62). Με την παρουσίαση της εν λόγω θεωρίας (αντλώντας επίσης από τις απαντήσεις στον Caterus και από ορισμένες επιστολές), τα προβλήματα που κληροδοτούνται στον Spinoza καθίστανται σαφέστερα, καθώς ο τελευταίος καλείται να επιλύσει τις εντάσεις που διατρέχουν συστηματικά αυτό το εννοιολογικό σύμπλεγμα. Φαίνεται πως ο Spinoza υιοθετεί δύο παράπλευρες καρτεσιανές θέσεις: α) δεν υπάρχει διάκριση που να μην αφορμάται από το πράγμα (δηλ. δεν υπάρχει *distinctio rationis ratiocinantis*), και άρα όλες οι διακρίσεις είναι κατά κάποια έννοια «πραγματικές» (AT IV 350). β) οι διακρίσεις οι διάφορες της πραγματικής διάκρισης (*distinctio realis*) είναι κατά κάποια έννοια ομαδοποιήσιμες. Δεδομένου ότι οι καρτεσιανές πραγματικές διακρίσεις είναι πιο «πραγματικές» από τις υπόλοιπες, το νόημα αυτής της θεωρίας στο καρτεσιανό συγκείμενο καθίσταται ασταθές. Η υπόρρητη επανεννοιολόγηση της διάκρισης από τον Spinoza, αλληλένδετη με τον λεγόμενο μονισμό του και με την ισχυρή ενοποίηση των σχέσεων αιτιότητας, σύλληψης και κατηγορήσεως ως όψεις «ενός και του αυτού πράγματος», αποκαθαίρει τη συναφή θεωρία του από τις καρτεσιανές αμφισημίες. Θα υποστηρίξω, συνεπώς, πως όλες οι διακρίσεις στο σπινοζικό σύστημα είναι κατά αναγκαίο τρόπο ταυτόχρονα «πραγματικές», με την έννοια της έρεισης στο πράγμα, και διακρίσεις λόγου, με την έννοια της διάκρισης, από τη μεριά του νου, διαφορετικών υπαρχουσών όψεων «ενός και του αυτού πράγματος». Έτσι, οι ριζικές ανακατατάξεις που επιφέρει το σπινοζικό πλαίσιο στις βασικές οντολογικές μονάδες καθιστούν την καρτεσιανή (και τη σχολαστική) ταξινομία των τύπων διάκρισης ακατάληπτη· ο Spinoza ενσωματώνει όλους τους τύπους διάκρισης σε έναν ενιαίο, γενικό τύπο «πραγματικής» διάκρισης λογιζόμενου λόγου (*rationis ratiocinatae*), η οποία εκφράζεται κατά μήκος της *Ηθικής* μέσω μιας οικογένειας επιρρημάτων και συνδέσμων, κυρίαρχος εκπρόσωπος των οποίων μπορεί να θεωρηθεί το *quatenus* (καθόσον, insofar as, en tant que). Στο τελευταίο μέρος της παρουσίασης θα σταθώ συνοπτικά σε ορισμένες κομβικές αναφορές της ρίζας *distinct** στο πρώτο μέρος της *Ηθικής*, προς επίρρωση και επεξήγηση του παραπάνω γενικού ισχυρισμού – πιο συγκεκριμένα, στην αναφορά στην «πραγματική διάκριση» του σχολίου της πρότασης 10 (σύλληψη των κατηγορημάτων), και στην αναφορά στην τροπική διάκριση του σχολίου της πρότασης 15 (σχέσεις μεταξύ μερών της εκτατής υπόστασης).